

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857-7628



**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2019**

YEARBOOK

ГОДИНА 11

VOLUME XVII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**



**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф.д-р Трајко Мицески

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanova, Ph.D
Доц. д-р Емилија Митева-Кацарски	Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц.д-р Благица Колева	Blagica Koleva, Ph.D
Доц.д-р Љупчо Давчев	Ljupco Davcev, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia



СОДРЖИНА CONTENT

Мила Митрева, Проф. д-р Трајко Мицески УЛОГАТА НА ТРАНСФОРМАЦИСКОТО ЛИДЕРСТВО ВРЗ КРЕИРАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА НА РАЗВОЈ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА	7
Дејана Ускова, Проф. д-р Трајко Мицески УЛОГАТА НА МЕНАЏМЕНТОТ НА ЧОВЕЧКИ РЕСУРСИ ВО СОВРЕМЕНОТО РАБОТЕЊЕ	27
Стефанија Зејринова, Проф. д-р Трајко Мицески ОБУКАТА НА ВРАБОТЕНИТЕ КАКО ФАКТОР НА КРЕИРАЊЕ СТРАТЕГИЈА НА МЕНАЏМЕНТОТ НА ЧОВЕЧКИ РЕСУРСИ ЗА ПОУСПЕШНО ОСТВАРУВАЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИОНИТЕ ЦЕЛИ.....	47
Доц. д-р Благоица Колева, Проф.д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Доц.д-р Емилија Митева-Кацарски СМЕТКОВОДСТВЕНИТЕ ИНФОРМАЦИИ - КВАЛИТЕТНА АЛАТКА ЗА ЕФЕКТИВЕН ПЕРФОМАНС НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА	65
Катерина Тасева, Проф. д-р Јанка Димитрова УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИНТЕРНАТА РЕВИЗИЈА КАЈ БАНКИТЕ	77
Ивона Јакимова, Проф. д-р Јанка Димитрова МЕРЕЊЕ И СУМИРАЊЕ НА РЕВИЗОРСКИОТ РИЗИК	89
Виктор Атанасовски, Доц.д-р Елена Веселинова КРЕИРАЊЕ НА СТРАТЕГИСКА КОНКУРЕНТСКА ПРЕДНОСТ	107



УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИНТЕРНАТА РЕВИЗИЈА КАЈ БАНКИТЕ

Катерина Тасева¹, Професор д-р Јанка Димитрова²

¹ Постдипломец на Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
katerina.208619@student.ugd.edu.mk

² Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
janka.dimitrova@ugd.edu.mk

Апстракт

Интерната ревизија на банките претставува независна активност поставена од страна на раководните органи на банките. Таа ѝ дава можност на банката да ги оствари и постигне планираните цели, да ги подобри многубројните одлуки кои се донесуваат од страна на раководните органи и да ги задоволи барањата кои произлегуваат од законската регулатива и од донесените интерни акти на банката. Основна улога на интерната ревизија е надзор на функционирањето на сметководствените системи и системите на интерната контрола во смисла на нивната усогласеност со поставените политики и процедури во деловните субјекти, како и оценка за нивната ефикасност, ефективност и економичност.

Клучни зборови: независна активност, раководни органи, законска регулатива, интерна ревизија, сметководствени системи, процедури.

THE ROLE AND THE IMPORTANCE OF INTERNAL AUDIT IN BANKS

Katerina Taseva¹, Associate Prof. Janka Dimitrova²

¹ graduate of Faculty of economics University „Goce Delcev” Stip,
katerina.208619@student.ugd.edu.mk

² Faculty of economics University „Goce Delcev” Stip,
janka.dimitrova @ugd.edu.mk

Abstract

The internal audit of banks is an independent activity set up by the bank's management bodies. It gives the bank the opportunity to achieve and achieve the planned goals, to improve the numerous decisions made by the management bodies and to satisfy the requirements arising from the legislation and the adopted internal acts of the bank. The main role of the internal audit is the oversight of the functioning of the accounting systems and the internal control systems in terms of their compliance with the established policies and procedures in the business entities, as well as an assessment of their efficiency, effectiveness and cost-effectiveness.

Key words: independent activity, governing bodies, legal regulation, internal audit, accounting systems, procedures.



1. Вовед

Банката претставува правно лице кое самостојно врши дејност заради остварување добивка, врз начелата на ликвидност, сигурност и рентабилност. Се основа со дозвола од гувернерот на Народна банка на Република Македонија, чија основна дејност е прибирање депозити и други повратни средства од јавноста и одобрување на кредити во свое име и за своја сметка. Една банка извршува бројни и различни банкарски услуги и тоа од прибирање на депозити, кредитирање, менаџачки работи до факторинг, издавање платежни картички, депозитни средства и др. Во повеќето економии, банките имаат значајна улога, па затоа се настојува да се зголеми контролата врз нивното работење преку зајакнување на капацитетите за интерна ревизија и донесување соодветна регулатива која ќе овозможи банките да работат во согласност со банкарските практики и принципи. Со соодветен систем на интерна ревизија се обезбедува заштита на средствата, изработка на точни финансиски извештаи, унапредување на ефикасното и ефективното управување и зголемување на целокупното работење, како и усогласување на политиките и процедурите за интерна ревизија на банките и почитување на законската регулатива и интерните акти кои се донесени од банката. Банките треба да располагаат со адекватен и ефикасен систем на интерна ревизија кој е конзистентен со комплексноста, природата и профилот на банката. Врз основа на извршената ревизија, раководните органи на банката имаат обврска да изразат мислење за финансиските извештаи. Внатрешната ревизија која функционира во една банка ја олеснува работата на банкарските супервизори и го подобрува банкарското работење. Цврстата внатрешна контрола, вклучително со внатрешна ревизија претставува дел од едно цврсто деловно раководење, што придонесува за ефикасен и соработувачки однос меѓу раководството на банката и супервизорите. Ефикасниот систем на внатрешна ревизија е непроценлив извор на информации за раководството на банката, за нејзините супервизори и за квалитетот на системот на внатрешна контрола во таа организација. Внатрешната ревизија ѝ помага на една организација да ги оствари своите цели со воведување на систематски и дисциплиниран пристап за оценување и подобрување на ефикасноста на процесите за справување со ризиците, управување и контрола. Примената на новата технологија, диверзификацијата на производите и услугите и големата конкуренција се клучни атрибути на модерното банкарство. Банката мора да го подобри целокупниот систем на управување и организација, како да би се изборила со растечката конкуренција на пазарот и како би ги привлекла клиентите кај неа да ги извршуваат финансиските и останатите банкарски услуги. Интерната ревизија е еден од одлучувачките фактори, ако не и „критичен фактор“ во постојаната битка со конкуренцијата која влијае на подобрувањето на банкарските активности во сите сегменти.

2. Воведување на системот за внатрешна контрола како предуслов за функционирање на внатрешната ревизија во банките

Контролата претставува континуирана, систематска и научно базирана активност пресметана за проверка на работењето на претпријатијата. Видовите на контрола се идентификуваат според различни критериуми: според предметот, времето, интензитетот на контролата, деловните функции во кои се врши проверка, и др. Сепак, најважна од сите поделби е класификацијата на: внатрешна (интерна) и надворешна (екстерна) контрола. Интерната контрола по својот карактер е тековна, превентивна контрола поради што е инкорпорирана во бизнис процесот кој го контролира. Субјектите на интерната контрола не се само лица и органи на претпријатијата задолжени за проверка на работењето, туку и за проверка на сите вработени во самото претпријатие. Внатрешната контрола е ефективна и континуирана проверка на деловните операции, организирана во однос на принципот на економијата (придобивките од внатрешната контрола треба да ги надминуваат трошоците за извршувањето на внатрешната контрола). Контролните механизми во банките или финансиските институции се направени со инкорпорирање на внатрешните контроли, управување со ризиците и интерната ревизија, која во поново време сè повеќе добива задачи за советување при зголемувањето на додадената вредност за банката, односно финансиската институција. Улогата на интерната ревизија во последно време зема сè поголем замав, така што таа има голема важност во управувањето со ризиците и контролните активности. Внатрешната контрола и интерната ревизија се препознатливи како ефикасен и ефективен систем, при што се критична компонента во управувањето со банката и



основа за нејзиното стабилно и безбедно работење. Како специфичности на интерната ревизија на банките се вбројуваат:

- ✓ Изразената законска регулатива;
- ✓ Превземање на ризикот во работењето;
- ✓ Голем број трансакции и зависноста на информацискиот систем за нивна обработка;
- ✓ Развој на нови производи и софистицирани технологии.

Целите на внатрешните контроли како, успешното и ефикасно управување со бизнисот, сигурноста и комплетноста на финансиските информации, односно соодветното финансиско известување не се против законските, правните и другите прописи. Интерната ревизија мора да биде изградена врз основа на која ќе може доследно и ефективно да ги извршува своите функции. Од суштинско значење е да се воспостави стратешки план со поставените цели и планот на Одделот за ресурси, како и годишниот план за работа со дефинираните цели и области на ревизијата и ревизорската програма за секоја област и моделот за проценка на ризикот. Моќностите за воведување на активностите на интерната ревизија произлегуваат од законските решенија, препораките и упатствата кои поради специфичностите на работењето им налагаат на банките, а и на другите финансиски институции, да применуваат построги критериуми и норми на однесување. Специфичноста на банките, во која посебно се гледа важноста на интерната ревизија е присуството на информатичкиот систем кој поради својата голема улога во банките, мора да биде добро организиран и контролиран. Следејќи ја интерната ревизија во банките и финансиските институции, се доаѓа до заклучок дека тие опфаќаат низа правила и постапки кои овозможуваат ефективно функционирање на банкарската технологија со постојан надзор над целокупното банкарско работење и друга евиденција за управување со ризиците кои произлегуваат од деловните активности на банката.

3. Делокруг на работа на интерната ревизија

Корпоративното управување е главен двигател на процесот на интерна ревизија. Се базира на бизнис успехот и ефикасната организација на надзор, ревизија, сметководство, одговорност и управување со перформансите. Делокругот на интерната ревизија вклучува една или повеќе од следните активности:

- Преглед на сметководствениот систем и системот на внатрешна контрола. За воспоставување на системот на интерна контрола е одговорно раководството. Задача на интерната ревизија е да ги следи системите, нивното функционирање и давање препораки за нивно подобрување;
- Испитување на финансиските и деловните информации. Се однесува на прегледување на методите кои се користат за идентификација, проценување, класификација и известување за тие информации. Може да биде вклучена и подетална проверка на промените во работењето, салдата и процедурите;
- Испитување на ефективност, ефикасноста и економичноста на деловните одлуки;
- Испитување на усогласеноста со законот и другите надворешни прописи и политики на управување.

Делокругот на работа на интерната ревизија кај многу банки е регулиран со Правилникот за внатрешна организација на банките кој ги одредува овластувањата и одговорностите на вработените во интерната ревизија и другите вработени при извршувањето на интерната ревизија.



4. Најзначајни проблеми при воспоставувањето и спроведувањето на интерната контрола

Слабото функционирање на интерната контрола е резултат на грешките и проблемите кои постојат во различни сегменти во работењето на банките:

Надзор на раководните и контролните култури – Многу грешки направени во внатрешната контрола можат да бидат значително намалени, дури и да се избегнат доколку Одборот на директори или повисокото раководство на одредена банка воведат цврста културна контрола. Раководството може да ја ослабне внатрешната контрола преку унапредување и наградување на директорите кои се успешни во остварување на профит, но кои не спроведуваат политика за внатрешна контрола или не се заинтересирани за проблемите на кои укажува интерната ревизија. Таквите потези им укажуваат на другите во внатрешноста на банките дека внатрешната контрола е од секундарно значење во однос на другите цели на банките, а со тоа се намалува застапувањето на внатрешната контрола и нејзиниот квалитет. Банките со контролните проблеми обично имаат таква организациона структура во која одговорноста не е дефинирана. Како резултат на тоа, никој од повисокото ниво на менаџмент не е директно одговорен за поделбата во банката. Тоа значи дека ниту еден директор не ги следи извршувањата на овие активности, со што тој не би можел да забележи невообичаени појави, финансиски или некои други. Проблемите би се избегнале доколку раководството внимателно ги следи трансакциите и извештаите на работењето, како и при разговори со одредени лица за природата на бизнисот.

Препознавање и проценка на ризикот – Несоодветната идентификација и проценката на ризикот, може да предизвикаат одредени проблеми на внатрешната контрола во самата организација, како и други пропорционални загуби. Во некои случаи, потенцијалните високи приходи поврзани за одредени заеми, инвестиции и секундарни инструменти го одвлекуваат вниманието на раководството од потребата во целост да ги проценат ризиците што ги следат овие трансакции и да посветат доволно време во постојано надгледување и следење на изложеноста на ризиците. Загубите можат да настанат и доколку раководството не ја прилагодува проценката на ризикот со промените што се случуваат во деловното опкружување на банката. Честопати, банките поставуваат цели за зголемена ефикасност и ефективност на активност, сигурноста и содржината на финансиските информации и извештаи за управување, како и усогласеноста со законите и прописите. Проценката на ризик вклучува идентификување и испитување на ризиците поврзани со спроведувањето на овие цели. Овој процес овозможува внатрешната контрола да биде во согласност со природата, комплексноста и ризикот на билансите и вонбилансите состојби на банките.

Активности на контрола и дистрибуција на должности – Банките можат да претрпат значителни загуби поради проблеми со внатрешната контрола, бидејќи тие ја занемаруваат распределбата на должностите, кој е еден од столбовите на цврстиот систем за внатрешна контрола. Тоа се случува кога на едно лице ќе му се даде можност да манипулира со финансиските податоци заради остварување на лична заработка, заради покривање на загубата во случај кога раководството неодговорно постапило во однос на информациите што му биле на располагање.

Информации и комуникација – Банките можат да претрпат загуби поради тоа што информациите во организацијата не се веродостојни ниту комплетни и поради неефикасна комуникација. Некои финансиски информации од надворешни извори можат погрешно да бидат пренесени и интерпретирани.

Мониторинг на активностите и минимизирање на слабостите – Банките можат да претрпат загуби поради проблеми со внатрешната контрола, бидејќи не ја следеле ефикасно нејзината работа, а често и индивидуалните проценки не се соодветни или раководството не ги применува. Во некои случаи, поради пропусти, се прескокнува реагирањето на секојдневните информации кои се доставуваат до менаџментот и другите вработени кои притоа укажуваат на необични активности. Иако интерната ревизија може да биде корисен извор на различни проценки, сепак, таа не е толку ефикасна при решавањето на проблемите во банките. Често имаат делумен пристап, па ревизорите не се во можност да ги следат работните процеси и функции од почеток до крај. Во некои случаи, несоодветното знаење и обука на вработените за внатрешна контрола на пазарот на банкарските услуги, електронските информатички системи и други развиени области, доведуваат до проблеми во интерната ревизија. Интерната ревизија може да



биде неефикасна кога менаџментот не ги испитува проблемите кои ги воочил ревизорот, како и кога менаџментот не ја прифаќа улогата и значајноста на интерната ревизија.

5. Предмет, принципи и фази на внатрешната ревизија

Примената и почитувањето на одредени принципи придонесува за подобрување на квалитетот на функцијата на внатрешната ревизија во банките. Главни принципи се:

- Постојано функционирање – континуитет на ревизијата во банката;
- Независност, објективност и непристрасност;
- Професионална компетентност;
- Правилно дефинирање на областа на работење и ефективна организација на Одделот за внатрешна ревизија во рамките на организациската структура на банката.

За разлика од екстерната ревизија која се прави најчесто еднаш годишно, внатрешната ревизија е од постојан карактер и претставува континуиран процес. Независноста на внатрешната ревизија се постигнува со соодветен однос и со третирање на внатрешната ревизија како независна функција во рамки на организациската структура на банката. Внатрешните ревизори мора да поседуваат соодветно знаење и експертиза со цел да се наметне авторитет и со тоа да се обезбеди независност и самостојност во работењето. Предмет на внатрешна ревизија на банките може да бидат сите активности што ги извршува банката. Клучните точки на почетокот на внатрешната ревизија биле анализа на деловните книги на банката, книговодство и тестирање на постоењето на измами во работењето. Денес, предмет на внатрешна ревизија во банките, вклучува широк спектар на деловни активности на банките, контрола на сите организациски делови на банката и нејзините операции, како и целиот систем на банкарско работење. Внатрешната ревизија на одреден предмет на ревизија опфаќа повеќе фази, кои е неопходно да бидат извршени во рамките на контролниот процес. За подобро разбирање на самиот внатрешен процес, клучните фази на спроведувањето на внатрешната ревизија се:

- Планирање на внатрешната ревизија;
- Испитување и евалуација на предметот на ревизијата;
- Креирање на ревизорски извештај;
- Следење на спроведувањето на дадените препораки.

Процесот на внатрешна ревизија започнува со планирање на внатрешната ревизија. Планирањето е најважната фаза во процесот на спроведувањето на внатрешната ревизија. Добро испланираната ревизија може да биде ефективна и од аспект на времето и обемот, како и од аспект на резултатите што произлегуваат од него. Самото планирање подразбира подготовка на план и програма за внатрешна ревизија. Планот треба да ги содржи сите активности кои се наменети за извршувањето на ревизијата. Со програмите се дефинираат процедурите и правилата за вршење на секоја поединечна активност од делокругот на внатрешната ревизија. По планирањето, фазата на тестирање подразбира собирање на сите податоци и информации кои се значајни за контролирање на извршувањето на некоја активност. Во оваа фаза, соработката помеѓу ревизорите и оние кои ја контролираат, многу е важна комуникацијата и брзиот пристап до потребните податоци. Внатрешниот ревизор врз основа на сите податоци и информации што ги собрал во контролната постапка, донесува заклучок и проценка за квалитетот на извршените активности кои биле предмет на ревизија.

6. Интерна ревизија во организационата структура на банките

Внатрешната ревизија во банките може да се регулира на различни начини, во зависност од големината на банките, нејзината организациска структура, ефикасноста на деловното работење од аспект на трошоците и други фактори. Во минатото, интерната ревизија била



организирана како дел од сметководството или финансиските функции во организациите, а со тоа и во банките. Денес, нагласена е важноста за организирањето на независната функција на интерната ревизија во банките, која е позитивна во однос на правните норми, со цел да се постигнат основните принципи на внатрешната ревизија, а тоа се независноста и објективноста. Собранието на акционери го усвојува Статутот на банката, го именува и разрешува.

Управниот одбор на банката го разгледува деловното работење на банката, одлучува за распределба на остварената нето добивка и други важни прашања. Управниот одбор на банката има крајна одговорност да овозможи повисокото раководство на банката да воспоставува и одржува соодветен и ефикасен систем за внатрешна контрола, систем и проценка на различните ризици во работењето на банката, систем за поврзување на ризиците со нивото на капиталот на банката и соодветни методи за следење на усогласеноста со законите, прописите, супервизорските и внатрешните политики. Управниот одбор треба редовно да утврдува дали банката има воспоставено соодветен систем за внатрешна контрола за да се обезбеди добар ред и внимателно водење на бизнисот. Одборот, треба да осигура дали банката има процеси за воспоставување и адекватно контролирање на ризиците вклучени во спроведувањето на деловните цели, за испитување на интегритетот, веродостојноста и навременоста на информациите за управување и следењето на усогласеноста со законите и регулативите, супервизорските политики и внатрешните планови, политики и процедури. Одборот треба да ја одржи организациската структура со јасно назначени одговорности, овластувања и известувачки односи и гарантира дека одговорните задачи се ефективно имплементирани. Раководството исто така е одговорно за развој на процесите кои се идентификуваат, мерат, надгледуваат и ги контролираат ризиците, воспоставуваат соодветни политики за внатрешна контрола и ја следат адекватноста и ефикасноста на системот за внатрешна контрола.

Функцијата на внатрешна ревизија е дел од тековното следење на системот на внатрешна контрола и интерните процедури на банката за проценка на капиталот, бидејќи обезбедува независна проценка на адекватноста и усогласеноста со политиките и постапките утврдени од страна на банката. Како таква, функцијата на внатрешната ревизија им помага на членовите на организацијата ефективно да ги извршуваат одговорностите. Управниот одбор го избира Собранието на акционери и е надлежен за раководење со банката. Членовите на Одборот на директори мора да исполнуваат одредени критериуми за да бидат избрани за одредени функции. Надлежноста на Одборот на директори се одразува во формулирањето на системот на политики и процедури во банката, усвојувањето на финансиски план, свикување на Собрание на акционери, избира извршни директори и избор на Ревизорско друштво, и др.

Извршниот одбор предводен од главниот извршен директор, раководи со менаџментот на банката и е одговорен за управување со ризик, секојдневна организација и управување со бизнисот, следење на развојот на вработените и извршување на одлуките на Собранието и Одборот на директори. Одборот за ревизија забележува како функционира целокупниот систем за управување со ризици, што е и негова основна задача. Исто така е задолжен да го следи работењето на Одборот на директори, да ги анализира финансиските извештаи, следење на работата на внатрешната контрола, составување на годишните извештаи за работата на Одборот на директори, и др.

Генералниот директор или претседателот на Одборот на директори на банката е надлежен за сите други одбори како Одборот за ликвидност, Кредитна комисија и др. одбори. Го следи извршувањето на сите активни и пасивни деловни активности на банката (краткоточни, долгорочни). Секоја банка, како и другите големи организации, има Сектор за маркетинг, Сектор за човечки ресурси, Сметководство, Сектор за набавки, и др. Внатрешната ревизија е дефинирана како независна функција која го испитува и проценува работењето на банката со цел да обезбеди платформа и основа за донесување на одлуките за раководството на банката. Интерната ревизија извештае од своето работење ги доставува до Одборот на директори, Одборот за ревизија и Извршниот одбор. Целта на ревизорските извештаи кои ги составуваат интерните ревизори е да укаже на недостатоците во извршувањето на одредени активности и банкарски работи и давање предлог за нивно отстранување и подобрување. Затоа, интерната ревизија е во функција на посфикасно управување и работење на банката.

Ефикасниот систем на внатрешната контрола претставува идентификација и континуирано следење на материјалните ризици кои можат да влијаат негативно врз



постигнувањето на поставените цели на банката. Оценката на ризиците подразбира идентификација, мерење и анализа на сите ризици со кои се соочува банката. Ризиците можат да бидат предизвикани од надворешни и внатрешни фактори, ризици кои можат или не можат да се квантифицираат, можат да се контролираат од страна на банката или се надвор од нејзиното влијание. Процесот на оценка на ризиците ги опфаќа внатрешните (интерни) фактори: комплексноста на банката, квалитетот на вработените, природата на активностите на банката, организациските промени и трансфер на вработените, нарушување на информативниот систем, неефикасен Одбор за ревизија и надворешните (екстерни) фактори: монетарната политика, промена на економските услови, индустријата, регулативата, девизните курсеви, општа ликвидност) кои негативно влијаат врз остварувањето на целите на банката.

Следењето и контролата на ризикот е перманентен процес што банката го извршува со цел да се подобри системот за управување со ризиците и заштита од можни штетни последици при контрола на ризикот. Интерните ревизори ставаат посебен акцент на ревизиите на кредитен ризик, особено ако работењето на банките со средствата е нерационално. Една од методологиите за одредување на квалитетот на целокупното управување на банката е CAMEL. Клучните компоненти на овој систем се:

- Адекватност на капиталот (Capital);
- Квалитет на средствата (Asset quality);
- Менаџмент (Management);
- Заработка (Earnings);
- Ликвидност (Liquidity);
- Чувствителност на промените на пазарот (Sensitivity).

Според CAMELS рејтинг системот, се даваат оценки од 1 до 5. Оценката 1 претставува највисок рејтинг кој означува сигурно и стабилно работење на банката, додека оценката 5 претставува најнизок рејтинг, кој означува високо ризично работење на банката и притоа бара највисоко ниво на супервизорска акција. Ниту една банка нема оценка 1. Супервизорските контроли на банките се правени според CAMELS рејтинг системот, кој опфаќа анализа и оценка на адекватноста на капиталот, квалитетот на активата, менаџментот, профитабилноста, ликвидноста и пазарниот ризик во работењето на банките. Оценката го покажува нивото на ризичноста на институцијата, слабостите во нејзиното работење, начинот на управување со ризиците и степенот на усогласеност со законската регулатива.

7. Служба за внатрешна ревизија на банките

Со Законот за банки, Надзорниот одбор на банката е должен да организира служба за внатрешна ревизија, како независен организационен дел во банката. Организационата поставеност, правата, одговорностите и односите со другите организациони делови во банката, како и одговорноста и условите за назначување на раководителот на Службата за внатрешна ревизија ги уредува Надзорниот одбор¹. Службата за внатрешна ревизија врши постојана и целосна ревизија на законитоста, правилноста и ажурноста на работењето на банката преку:

- Оцена на адекватноста и ефикасноста на системите за внатрешна контрола;
- Оцена на спроведувањето на политиките за управување со ризиците;
- Оцена на поставеноста на информативниот систем;
- Оцена на точноста и веродостојноста на трговските книги и финансиските извештаи;

¹ Димитрова, Ј., „Интерна ревизија“, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, 2017 год, стр. 55.



- Проверка на точноста, веродостојноста и навременоста во известувањето согласно со прописите;
- Следење на почитувањето на прописите, етичкиот кодекс, политиките и процедурите;
- Оценка на системите за спречување на перење пари;
- Оценка на услугите што банката ги добива од друштвата за помошни услуги на банката.

Своите активности Службата за внатрешна ревизија ги спроведува согласно принципите и стандардите за внатрешна ревизија, етичкиот кодекс на банката и политиката и процедурите за работење на службата. Лицата во службата се вработени во банката и извршуваат работи само на службата. Најмалку еден од лицата вработени во службата е овластен ревизор. Вработените во банката се должни на лицата, односно вработените во службата да им овозможат увид во документацијата со која располагаат и да им ги дадат сите потребни информации. Службата за внатрешна ревизија изготвува годишен план за работа на службата што го одобрува Надзорниот одбор. Во годишниот план задолжително се наведува предметот на ревизија со опис на содржината на планираната ревизија во одделни области и распоред на контролите во текот на годината со планирано времетраење за спроведување на контролите. Службата е должна за своето работење да изработи Полугодишен и Годишен извештај и да ги достави до Надзорниот одбор, Управниот одбор и Одборот за ревизија на банката.

Полугодишниот и Годишниот извештај содржат:

- Опис на извршените ревизии на работењето на банката;
- Оценка на адекватноста и ефикасноста на системите за внатрешна контрола;
- Наоди и предложени мерки на службата за внатрешна ревизија;
- Оценка на спроведувањето на мерките предложени од страна на службата за внатрешна ревизија.

Годишниот извештај содржи:

- Оценка за реализација на поставените цели со Годишниот план за работа;
- Оценка за планираното време за контрола и евентуалното отстапување;
- Информации за извршени други активности;
- Надзорниот одбор е должен да го достави Годишниот извештај на Службата за внатрешна ревизија до Собранието на банката и до Народна банка;

Службата за внатрешна ревизија е должна веднаш да ги известат Надзорниот одбор и Управниот одбор, доколку во текот на контролата утврди:

- Непочитување на стандардите за управување со ризиците поради што постои можност за нарушување на ликвидноста или солвентноста на банката;

- Дека Управниот одбор не ги почитува прописите, општите акти и интерните процедури на банката.

Народна банка врши супервизија, консолидирана супервизија и надзор на начин и постапка пропишани со Законот за банки или друг закон. Советот на Народна банка подетално го уредува начинот на вршење на супервизијата, консолидираната супервизија и надзорот. Лицата што подлежат на супервизија од страна на Народна банка се должни, согласно нивните безбедносни процедури, на овластените лица од Народна банка да им обезбедат пристап до сите простории, да им ја дадат на увид целокупната расположлива документација, вклучително и електронските податоци, како и документацијата што овластените лица ќе ја побараат. При



супервизија, консолидирана супервизија и надзор овластените лица можат да задржат и изнесат само копии или фотокопии од документи на банката, по потреба заверени на нотар. Преку супервизијата, Народна банка ја оценува сигурноста, стабилноста, ризичноста и усогласеноста на работењето на банката со прописите. Супервизија вршат лица овластени од Гувернерот. Народна банка врши непосредна теренска контрола според однапред утврден план и по потреба. Супервизорската функција Народна банка ја остварува преку:

- Перманентно вонтеренско следење на работењето на банката со прибирање и анализи на извештаите и податоците кои ги доставува банката;
- Непосредна, целосна или делумна теренска контрола во самата банка;
- Одржување контакти со членови на органите на банката и со друштвото за ревизија;
- Соработка и размена на податоци и информации со други супервизорски органи

Казнени одредби согласно Законот за банки:

Глоба во износ од 15.000 до 20.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршок на банката доколку:

- За член на Одборот за ревизија се именува лице спротивно на условите кои се утврдени со законот;

- Надзорниот одбор, Одборот за управување со ризици, Одборот за ревизија, Управниот одбор, Службата за внатрешна ревизија и лицето, односно Службата за контрола на усогласеноста на работењето на банката со прописите не постапуваат или постапуваат спротивно на начинот и условите пропишани со законот;

- Постапува спротивно на одредбите за извештаи, сметководство и ревизија од законот.

Глоба во износ од 6.000 до 10.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршок на лице со посебни права и одговорности во банката, доколку: не организира Служба за внатрешна ревизија во банката.

8. Новата улога на интерната ревизија во банките

Во последните години, експанзијата на банкарското работење, донесе многу промени кои сè повеќе се сложени, динамични и променливи во областа во која банките работат и се причина за создавање на нова парадигма за внатрешната ревизија. Пред интерната ревизија се поставени нови предизвици. Причина се новата технологија, новите производи, новите прописи, и др. Во текот на историјата, интерната ревизија имала различни улоги, од спречување на корупција, бегства, крајби, грешки и други ризици со кои се соочуваат банките во своето работење, па до воспоставувањето контрола во рамките на банката како негова главна функција, но никогаш не се сметало за неопходно при остварувањето на главните цели на банките. Денес во современите финансиски системи, сè потешко е да се обезбеди нормално работење и финансиска стабилност. Во таа смисла, неопходна е внатрешната ревизија како повисок степен на надзор врз целокупното работење. Внатрешната ревизија, од првичната ориентација на формално и суштинско испитување, уредност и сигурност на сметководствените информации, се развила во поактивна функција во компаниите која вклучува ангажмани за изразување на уверување. Денес во ревизорската литература и практика сè повеќе е нагласена важноста на внатрешното фокусирање на ревизиите кон ризиците, што претставува главен фокус на внатрешната ревизија при процена на ризиците што му се закануваат на банкарското работење. Ризикот отсекогаш бил составен дел од процесот на интерната ревизија, но сега е во самиот центар на процесот. Фокусирањето на интерните ревизори кон ризикот, во традиционалниот пристап, било насочено кон процена на ризикот, додека во интерната ревизија, фокусот се префрла на анализирање на улогата на менаџментот и анализа на проценка на ризикот. Важно е дека внатрешната ревизија, базирана на



ризикот, во голем размер го вклучува менаџментот и покрај тоа што интерните ревизори ја имаат водечката улога во проценувањето и управувањето со ризиците.

Заклучок

Задача на интерната ревизија е да состави работен план, да ги испита и оцени расположливите информации и резултатите од ревизијата и да даде препораки. Основната функција на интерната ревизија е да помогне на управата при остварувањето на целите, систематски и дисциплиниран пристап за проценка и подобрување на ефикасноста на управувањето со ризиците и контролата. Интерните ревизори, пак, имаат задача да ја проценат целта и ефективноста на системот за внатрешна контрола и да дадат препораки за тоа како да се подобрат контролите, а раководителите на службата за внатрешна ревизија имаат одговорност да следат дали интерните ревизори се однесуваат и придржуваат согласно принципите за интерна ревизија.

Современата улога на внатрешната ревизија во банките, првенствено се рефлектира во спречувањето и ублажувањето на ризиците, кои можат да го загрозат профитабилното работење на банката. Ризиците кои се присутни во банкарското работење бараат перманентно внимание од страна на вработените во банките, бидејќи лошото управување со ризиците би го ставила во прашање опстанокот на банката. Вредносното ориентирање на внатрешната ревизија во банките придонесува за стекнување доверба на клиентите во работењето на банката. Со тоа придонесува за постигнување на главната цел на банките, максимизирање на вредноста за акционерите, односно максимизирање на пазарната вредност на банките. Во такви околности, воспоставувањето на организационата функција за внатрешната ревизија во банките со адекватни ресурси е неопходност за подобрување на квалитетот и ефикасноста на управувањето во целокупното работење на банките.

Внатрешната ревизија како механизам на внатрешна супервизија има значаен придонес во согледувањето на потенцијалните опасности, отстранувањето и решавањето на заканите кои би можеле да доведат до реализација на ризикот. Преку сеопфатните и систематски активности, внатрешната ревизија придонесува за целокупното работење на банките, во чие работење неизбежна е појавата на ризиците. Потребни се континуирани напори за подобрување на независноста и објективноста на работата на интерните ревизори во банките, бидејќи само со таков пристап е можно активно подобрување на деловниот и управувачкиот систем на банката.

Забележливо е дека процедурата за внатрешната ревизија и нејзината фазна имплементација бара време, така што невозможно е да се испитаат сите аспекти и активности на банкарското работење. Затоа, потребно е понатамошно зајакнување на човечките ресурси на внатрешната ревизија, така што нејзините активности би вклучувале многубројни аспекти на работењето на банките и би придонеле за отстранување на недостатоците и подобрување на начинот на извршувањето на задачите.

Во динамичната конкурентна средина која сè повеќе се карактеризира со намалување на традиционалните линии на раздвојување меѓу финансиските институции, бараат нови начини за подобрување на деловното работење со цел да се одржи и подобри пазарната позиција на банката во однос на конкуренцијата од банкарскиот и другите небанкарски сектори. Интерната ревизија во банките е формирана со цел да се подобри деловното работење и ефикасното управување со банките. Принципите, методите и процедурите во работењето на интерната ревизија се во функција на зголемување на профитот како главна цел на секоја компанија, па така и на банките.

Користена литература:

1. Adams, R., Auditing-ACCA, The Chartered Association of Certified;
2. Andrić Mirko, “Interna revizija” SDK 189/93, Služba društvenog knjigovodstva Jugoslavije, Beograd, 1993;
3. Ацески, д-р Благоја, „Сметководствен менаџмент”, Економски факултет – Прилеп, 1997;
4. Ацески, д-р Благоја, Трајкоски д-р Бранко, „Интерна и екстерна ревизија”, Економски факултет – Прилеп, 2004;
5. Бенедик д-р Звонимир, Контрола, ревизија и анализа пословања радних организација, Осиек, 1975;
6. Бандин Јелена, „Рачуноводство“, Економски факултет, Суботица, 1995;
7. Вујевиќ, Кузман, Планирање, анализа, ревизија, контролинг. Ријека: Велеучилиште, 2009;
8. Vinasco Rocco R., International Auditing, CT Publishing, Redding, California, 1995;
9. Д-р Б. Виторовиќ, Улога интерне ревизија у управљању предузећем, списание „СДК“ бр.104, Београд, 1993;
10. Димитрова, Јанка, Теоретско-методолошки аспекти на независните ревизорски тестови и нивната функција во имплементирањето на фундаменталните концепти на ревизијата, Магистерски труд, Економски факултет, Прилеп, 2005;
11. Димитрова, м-р Јанка, Информативната функција на ревидираните финансиски извештаи при мобилизација на капитал преку емисија на хартии од вредност, Докторска дисертација, Економски факултет, Прилеп, 2011;
12. Драгојевиќ, д-р Драгутин, Интерна ревизија као фактор унапредувања менаџмента у корпоративним организацијама, Аудитинг - Ревизија 3/97. ДСТ доо Београд, 1997;
13. Prof. d-r Ivo Spremić, m-r Josko Kovač, Sustav interne revizija, XXX simpozij Hrvatske zajednice racunovoda i finansijskih djelatnika na temu “Računovodstvo, poslovne finansije i revizija”, Zagreb, 1995;
14. Leko, M. Danica. 2008, Interna revizija u bankama. Beograd: Ekonomski institut;
15. Мацова, В. (2010); Управување со кредитниот ризик во комерцијалното банкарство, Центар за банкарство и финансии, Скопје;
16. Николовски, д-р Пеце, „Анализа и ревизија на финансиските извештаи на препријатијата во Република Македонија во функција на економската ефикасност“, докторска дисертација, одбранета на Економскиот факултет – Прилеп, септември, 2003;
17. Николовски д-р Пеце: “Организација на ревизијата на финансиските извештаи”, Економски факултет – Прилеп, 2004
18. Николовски, д-р Пеце, „Фискална ревизија“, Економски факултет – Прилеп, 2007;
19. Николовски, д-р Пеце, „Интерна и екстерна ревизија“, Економски факултет – Прилеп, 2009;
20. Супервизорски циркулар бр. 1 за системите на внатрешната контрола, поставеноста на надворешната ревизија и релацијата помеѓу внатрешната ревизија, надворешната ревизија и банкарската супервизија (ревидирана верзија), април, 2005 год.;
21. Станоевски, д-р Станоил, Контрола и ревизија, Економски факултет – Скопје, 1998;
22. Станишиќ, д-р Милован, Ревизије, Универзитет Сингидунум, Београд, 2008.